

Självständigt arbete (examensarbete), 15 hp, för Förskollärarytbildning
Utbildningsvetenskap
HT 2019
Fakulteten för lärarutbildning

Lek och undervisning i förskolan

En kvalitativ studie av hur förskollärare uppfattar begreppen lek, undervisning och lärande i förskolan

Beheshta Abdul Malik
Helena Asamoah

Författare

Beheshta Abdul Malik och Helena Asamoah

Titel

Lek och undervisning i förskolan – En kvalitativ studie av hur förskollärare uppfattar begreppen lek, undervisning och lärande i förskolan

Engelsk titel

Play and teaching in preschool – A qualitative study of how preschool teachers perceive the concepts of play, teaching and learning in preschool

Handledare

Marta Palla

Examinator

Lars-Erik Nilsson

Sammanfattning

Genom denna studie har vi velat undersöka hur förskollärare uttrycker sig kring begreppen lek, undervisning och lärande i förskolans verksamhet. Forskningsfrågan är hur de uppfattar begreppen och hur dessa förhåller sig till varandra. De teoretiska perspektiven i studien har utgångspunkt i utvecklingspedagogik och sociokulturell teori. Vi har utfört en studie med hjälp av intervjuer med åtta förskollärare. Genom intervjuerna ville vi undersöka pedagogers sätt att uppfatta begreppen lek och undervisning, deras beröringspunkter och hur pedagogerna förhöll sig till dem. Resultatet visar bland annat att begreppen undervisning och lärande tycks ha samma innebörd. Förskollärares kompetens och närvaro är det som behövs för att införa undervisning i leken. Majoriteten av intervjupersonerna framställer sig mindre som undervisare, de var mindre bekväma med att använda begreppet undervisning och mer bekväma med begreppet lärande. Detta kan hänga samman med bristande förtrogenhet med deras yrkesspråk.

Ämnesord

Lek, undervisning, lärande, förskollärare, förskola, yrkesspråk

Abstract

Through this study we wanted to investigate how preschool teachers express themselves about the concepts of play, teaching and learning in preschool activities. The research question is how they perceive the concepts and how these relate to each other. The theoretical perspectives for the study are based on developmental pedagogics and socio-cultural theory. We conducted a study using interviews with eight preschool teachers. Through the interviews, we wanted to explore teachers' way of understanding the concepts of play and teaching, their points of contact and the teachers' approach to them. The results show, among other things, that the concepts of teaching and learning seem to have the same meaning. Preschool teachers' competence and presence are what is considered necessary to introduce teaching into play. Most of the interviewees describe themselves less as teachers, that is, they were less comfortable with the concept of teaching and more comfortable with the concept of learning. This could be a consequence of poor knowledge of their professional language.

1	Inledning.....	6
1.1	Bakgrund.....	6
1.2	Syfte och frågeställningar	8
1.3	Styrdokument.....	8
1.3.1	Skollagen	9
1.3.2	Läroplan för förskolan.....	9
1.3.3	Barnkonventionen	10
2	Litteraturgenomgång	11
2.1	Presentation av begreppsdefinitioner.....	11
2.2	Lek.....	11
2.3	Undervisning.....	13
2.4	Lärande	15
2.5	Förskollärares yrkesspråk	16
2.6	Teoretiska utgångspunkter.....	17
2.6.1	Utvecklingspedagogik	17
2.6.2	Sociokulturellt perspektiv.....	17
3	Metod.....	19
3.1	Kvalitativ metod	19
3.2	Intervjumetod.....	20
3.3	Urval	20
3.4	Etiska överväganden	20
3.5	Genomförandet	21
4	Resultat.....	23
4.1	Lek.....	23
4.1.1	Respondenternas reflektioner kring begreppet lek.....	23
4.2	Undervisning.....	24
4.2.1	Respondenternas reflektioner kring begreppet undervisning	24

4.3	Barnets lärande	25
4.3.1	Respondenternas reflektioner kring begreppet lärande	25
4.4	Barnets lärande genom förskollärarnas delaktighet.....	25
4.5	Skillnader och likheter med fokus på lek, undervisning och lärande	26
5	Diskussion	27
5.1	Gränser och beröringspunkter.....	27
5.2	Resultat och analys	28
5.3	Yrkesspråket och lärarrollen.....	30
5.4	Framtida forskning.....	31
6	Slutord	32
	Referenser.....	33
	Bilagor	35

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Förskolan är en viktig institution i vårt samhälle och har stor betydelse för många. Förskolan har genomgått många förändringar. Förskolan fick en egen läroplan 1998, och 2010. I samband med revideringen av skollagen blev förskolan en egen skolform, jämställd med grund- och gymnasieskola och vuxenutbildning. Verksamheten gick från att ha varit omsorgsverksamhet till att nu bli en del av utbildningspolitiken. Sedan 2010 har det stått i skollagen att förskolan ska bedriva undervisning. Detta har gjort att förskolans pedagogiska uppdrag förstärkts ytterligare och förskolläraernas roll som ansvariga för undervisning har ännu mer betonats (*Undervisning i förskolan*, 2019).

Den svenska förskolans uppdrag är i förändring och talet om paradigmskifte ligger nära till hands. Många oroas också av en förestående skolifiering av förskolan och en objektifiering av barn. (Thulin & Jonsson, 2018).

I början av 1996 tog utbildningsdepartementet över ansvaret för förskolan från socialdepartementet. Då gick förskolan från en familje- och socialpolitisk angelägenhet till en angelägenhet inom utbildningen. 1998 fick förskolan en läroplan som bidrog till att begreppet *lärande* kom i fokus, delvis tillsammans med begreppen omsorg, lek och fostran (Eidevald & Engdahl, 2018). Läroplanen har reviderats flera gånger och i 2010 års läroplan blev förskolechefens och förskollärarens roll tydligare i verksamheten. År 2018, tjugo år efter första läroplanen kom ut, fördes begreppen utbildning och undervisning fram som en viktig verksamhet (Eidevald & Engdahl, 2018).

Diskussioner har förts om vad det är som gör att begreppet undervisning har svårt att "få fäste" i verksamheten. Förskolan har förr riktat sig mot barns personlighetsutveckling, men under tiden har förskolans uppdrag förändrats och förskolan har blivit mer del i utbildningsväsendet (Thulin & Jonsson, 2018).

När förskolan blev en del i utbildningsväsendet och förordningen vidgades också uppdraget i riktning mot barns lärande av olika innehåll (Thulin & Jonsson, 2018).

Ovanstående citat visar hur förskollärarens ansvar i undervisningen har vidgats. Det talade om nya krav på systematisering av kvalitetsarbete, utvärdering och utveckling i verksamheten. Eidevald och Engdahl (2018) skriver att själva begreppet undervisning infördes i läroplanen på

grund av att det först fördes in som ett begrepp i skollagen, samt för att skolinspektionen rapporterade att det fanns en otydlighet vad undervisning innebär. Det fanns en otydlighet om vad undervisning innebar på flera olika nivåer och hur den skulle bedrivas i skolan. Av rapporten framgick att det fanns förskollärare och barnskötare som uttryckte att de inte ville undervisa barnen i förskolan. Enligt skolinspektionens granskning ansåg förskollärarna sig inte som undervisande lärare (Eidevald & Engdahl, 2018).

Här ser vi att det finns en stor osäkerhet kring vad själva begreppet undervisning betyder i en förskolekontext. Med det nyinförda begreppet betyder det att förskolan, precis som andra skolsituationer, ska vila på en vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Detta kan orsaka stora utmaningar för förskolan och kan vara en orsak till oro. Kraven på att undervisa och utveckla barnens kunnande kan komma att bli successiva utmaningar för förskollärarna. Undervisningen ska nu styras av målstyrda processer som ska leda till utveckling och lärande hos varje enskilt barn och barnen förväntas med hjälp av förskolan att uppnå ett visst kunnande i förhållande till läroplanen (*Undervisning i förskolan*, 2019).

Förskolan ska vila på en vetenskaplig grund och undervisning ska ingå i barnens utbildning i förskolan. Begreppen lek och lärande har vi stött på mycket under vår utbildning till förskollärare. Vi upplever däremot att vi har bristande kunskaper om hur erfarna förskollärare upplever begreppen lek och undervisning. I vår studie har vi medvetet inkluderat ett ord som kan ses som kontroversiellt i relation till förskola och förskoleklass och dess historia: *undervisning*. Av tradition är detta ord intimt förknippat med skolan, det kan rentav vara det som allra tydligast utmärker skolan som verksamhet. Undervisning kan ses som ett relationellt begrepp, det är målrelaterat och förutsätter en relation mellan en lärare som undervisar, och någon som blir undervisad (Sheridan & Williams, 2018).

I denna studie vill vi undersöka hur förskollärare uppfattar och reflekterar över begreppen lek och undervisning i förskolan. Vi har uppfattat att en del förskollärare anser att begreppet undervisning definieras utifrån grund- och gymnasieskolans organisation. Förskollärares skilda sätt att beskriva undervisning kan tolkas på olika nivåer.

I artikeln *Undervisning i förskolan* (2019) framhålls att det är en hel del förskollärare idag som känner sig långt ifrån bekväma med hur begreppet undervisning används i förskolans praktik. Detta ser vi som ett problem som behöver undersökas och belysas närmare.

Den allmänna synen på barn idag, som vi har uppfattat det under vår utbildning, är att de är aktiva, kompetenta, med stor potential och stora förmågor. Så har det inte alltid varit. Fram till

1700-talet sågs barnet som bärare av arvsynd, och för att få bort det onda de bar med sig från födseln skulle de fostras. Denna syn på barn fanns kvar ända in på 1900-talet. Med tiden tillskrevs barn fler och fler kompetenser och förmågor och vuxna började lyssna på det barnen hade att säga och det de uttryckte. Samhället genomgick stora förändringar, kvinnor började i större utsträckning arbeta utanför hemmet och detta ledde till att förskoleverksamhetens innehåll kom upp till diskussion. Man började diskutera pedagogiska mål och kvalitetskraven ökade (Danielsson, 2016).

Utbildning, undervisning och omsorg är framträdande begrepp i 2018 års läroplan för förskolan. Just därför vill vi belysa olika förskollärares reflektioner kring begreppen lek och undervisning. I detta arbete kommer vi alltså att utgå ifrån några förskollärares egna uppfattningar och reflektioner kring våra frågeställningar och problemområde. Utifrån styrdokumentet kan vi se att barn har rätt till lek, lärande och undervisning. Vi ser också att lek och undervisning är viktiga för barns lärande och utveckling. Därför ska de olika verksamheterna erbjuda barnen en miljö som utmanar och lockar till både lek, lärande och undervisning.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med studien är att få kunskap om hur olika förskollärare uppfattar och beskriver begreppen undervisning och lek. Vi vill studera hur förskollärare reflekterar över begreppet undervisning i förskolan och diskutera gemensamma beröringspunkter, relationer och gränser mellan begreppet undervisning och begreppen lärande och lek.

Vi ställer oss följande forskningsfrågor:

1. Vad uttrycker förskollärare i sina reflektioner över begreppen lek och undervisning för barnets lärande?
2. Vilka skillnader och likheter uttrycks av förskollärarna med fokus på lek och undervisning?

1.3 Styrdokument

De viktigaste styrdokumentet är skollagen, läroplanen för förskolan och barnkonventionen.

1.3.1 Skollagen

Det övergripande styrdokumentet är skollagen (SFS 2010:800). Förskolan har ett eget kapitel i skollagen, kapitel 8. Där anges i § 2: "Förskolan ska stimulera barns utveckling och lärande samt erbjuda barnen en trygg omsorg. Verksamheten ska utgå från en helhetssyn på barnet och barnets behov och utformas så att omsorg, utveckling och lärande bildar en helhet." Dessutom ska all utbildning enligt skollagen vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.

1.3.2 Läroplan för förskolan

Styrningen utvecklas i Läroplan för förskolan från 2018 (Lpfö 18). Enligt läroplanen är leken grunden för barns utveckling, lärande och välbefinnande. Verksamhet i förskolan ska organiseras så att barn kan leka och lära tillsammans.

Utbildningen ska lägga grunden för ett livslångt lärande och den ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn. Just i förskolan ska man erbjuda barnen en social gemenskap där de har lust att och känner sig trygga med att vilja lära sig. Det är utifrån sina erfarenheter som barn skapar sammanhang och mening. Därför ska verksamheten vara öppen och ha respekt för varje persons sätt att tänka och förstå sin omvärld. Förskolläraren ska uppmuntra barnens nyfikenhet, kreativitet och intresse (Lpfö 18).

1.3.2.1 Lek enligt Läroplan för förskolan

I Läroplan för förskolan (2018) anges under rubriken *Lek är grunden för utveckling, lärande och välbefinnande*: "I lek får barnen möjlighet att imitera, fantisera och bearbeta intryck. På så sätt kan de bilda sig en uppfattning om sig själva och andra människor. Lek stimulerar fantasi och inlevelse. Lek kan också utmana och stimulera barnens motorik, kommunikation, samarbete och problemlösning samt förmåga att tänka i bilder och symboler."

Därför är det viktigt att ge barnen tid, rum och ro att hitta på lekar, experimentera och uppleva. Vidare står i läroplanen att lek ska ha en central plats i utbildningen, och att ett förhållningssätt hos alla som ingår i arbetslaget och en miljö som uppmuntrar till lek bekräftar lekens betydelse för barnens utveckling, lärande och välbefinnande.

1.3.2.2 Undervisning enligt Läroplan för förskolan

I Läroplan för förskolan (2018) står det att undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med läroplanens mål som utgångspunkt och riktning, och syftar till utveckling och lärande hos barnen. Vidare står det i läroplanen att undervisning ska utgå från innehåll som är planerat eller

uppstår spontant, detta eftersom barns utveckling sker hela tiden. Förskollärares uppdrag är att svara för det pedagogiska innehållet i undervisningen och för att det målinriktade arbetet främjar barnens utveckling och lärande. I undervisningen medverkar även andra i arbetslaget som till exempel barnskötare till att främja barns utveckling och lärande (Lpfö 18).

Enligt förskolans läroplan ska undervisningen i förskolan utgöras av målstyrda processer som leder till utveckling och lärande hos varje enskilt barn samt barnen ska inte bara stimuleras, utan också utmanas (Lpfö 18).

1.3.2.3 Lärande enligt Läroplan för förskolan

Lärande beskrivs i läroplanen: ”Barnen lär sig genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande men också genom att iaktta, samtala och reflektera. Barnens lärande kan bli mångsidigt och sammanhängande om arbetssätten varierar och miljön är utmanande och stimulerande samt lockar till lek och aktivitet.” (Lpfö 18, s 11).

1.3.3 Barnkonventionen

FN:s barnkonvention kommer att bli svensk lag i januari 2020. I konventionen erkänns barnets rätt till utbildning. Den grundläggande principen i konventionen är att vid alla beslut som rör barn ska i första hand barnets bästa beaktas. Det återstår att se om detta kommer att inverka på förskolans verksamhet. (*FN:s konvention om barnets rättigheter*, 2019).

2 Litteraturgenomgång

2.1 Presentation av begreppsdefinitioner

Här presenterar vi och definierar begrepp som är centrala i vår studie: undervisning, lek och lärande. Vi kommer att beskriva de teoretiska antaganden som inspirerat studien.

2.2 Lek

I lek behöver man förstå att det är att göra något på låtsas och samtidigt hålla kvar sin bild av verkligheten, vad som är på riktigt, så att man kan kliva ur sin låtsasvärld när det behövs (Folkman & Svedin, 2003). Enligt Granberg (2000) leker barn för att kunna bearbeta händelser men också för att kunna få kunskap om sin omvärld. Leken är barnens viktigaste källa till kunskap. Leken är både ett arbetssätt och en kommunikation där barn under leken utforskar, bearbetar och experimenterar med det som finns i omgivningen. Det är också i leken som barnen uttrycker det de känner utifrån sina erfarenheter och upplevelser (Granberg, 2000).

Det visar sig i tidigare forskning som Jonsson och Thulin diskuterar i sin artikel *Barns frågor i lek* (2019), att lek kan ses utifrån en institutionell kontext i förskolan där barn initierar en handling. Förskolan deltar i och konstruerar lärandetillfällen utifrån de värden och kunskaper som värderas i respektive samhällskultur (Jonsson & Thulin, 2019). Vuxnas deltagande i lek kan ses ibland som störande eller att leken förstörs då förskolläraren deltar. Men Jonsson och Thulin skriver att argumenten för att barn ska få leka själva och med varandra behöver inte i sig betyda någon motsättning till förskollärarens deltagande. Jonsson och Thulin skriver vidare i sin artikel om hur förskollärare har tendensen att anta antingen en tydligt passiv eller tydligt instruerande hållning i lek, vilket författarna relaterar till i termer av lekfullhet i undervisning och lärande. I ett sådant förhållningssätt går förskolläraren bortom gränserna mellan lek och undervisning, genom en spontan, kreativ hållning där tillfällen att knyta lek till läroplanens innehåll uppmärksammas. I artikeln skriver de om videoobservationer som gjordes på förskollärare, och deras interaktion med barn under barnens lektid visar att personalen i hög grad positionerar sig utanför barnens lek, men kan följa och ibland stödja barnens intentioner. I den refererade artikeln visar sig endast ett fåtal tillfällen där förskollärarna är engagerade i över tid hållbara, kreativa lekar med barnen (Jonsson & Thulin, 2019).

Lagerlöf, Wallerstedt och Kultti skriver i sin artikel *Barns Agency i lekresponsiv undervisning* (2019) att i en lekbaserad undervisning är en central aspekt att barn engageras i fantasifulla aktiviteter, som i låtsasleken till exempel när barn leker affär, familj eller liknande, där barn får chansen att bli deltagare på sina villkor. Inom ramen för dessa praktiker kan barn bli introducerade för nya kulturella aspekter som kommer till användning i ett meningsfullt sammanhang.

Pramling och Wallerstedt framhåller i sin artikel *Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan* (2019) hur läroplanen för förskolan betonar lekens plats som central i utbildningen. Det innebär att barnen ska ges förutsättning både för sådan lek som de själva tar initiativ till och sådan som någon i arbetslaget presenterar. Vidare beskriver Pramling och Wallerstedt (2019) tre sätt att förhålla sig till lek i förskolan (educational play). Det första är den *barninitierade leken*. Detta innebär att även om barnens första steg i någon mån är begränsade av vilka val som de vuxna erbjuder, är det ett förhållande till lek som kräver att målen för det pedagogiska arbetet tar sin utgångspunkt i vad barnen gör. En form av barninitierad lek är den *själviniterade leken*, som är ett forum för barn där barnen har möjlighet att utforska sig själva, sina känslor, relationer och sina erfarenheter, inte bara specifika innehåll och material. Det andra förhållandet till leken är *vuxen-guidad lek*. I detta perspektiv värderas barns lek primärt utifrån att den är till gagn för lärande och utveckling. Det tredje sättet är att lek beskrivs som en *teknisk version* av lek. I detta synsätt är lek och lärande något instrumentellt (Pramling & Wallerstedt, 2019).

Begreppet lek kan definieras på många sätt. Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014) skriver ”lek är en verksamhet från barnens perspektiv” och ”lek brukar av tradition karakteriseras av att den är lustfylld, fri, spontan, symbolisk, engagerande, social och att medel (process) dominerar över mål (produkt)”. Redan på 1800-talet lyfter den tyske pedagogen Friedrich Fröbel fram lekens betydelse, han kallar leken för barns livsform. Han menar att barn leker när de inte har något annat att göra. Lek förknippas ofta med barns egen aktivitet och anses bidra positivt till barns självkänsla, liksom till lärande och utveckling (Eidevald & Engdahl, 2018).

Sammanfattningsvis har vi sett att forskningen har behandlat lek i förskolan ur många synvinklar, och att den tillmäts central betydelse för lärande och undervisning. Undervisning är processen till lärande, dessa begrepp knyts ihop. Lek kan främja barns lärande och deltagande, just därför är det viktigt och relevant i vårt arbete.

2.3 Undervisning

”I skolan undervisar man och i förskolan leker man” (Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson, 2013, s.10). Begreppet undervisning har tidigare varit förknippat med skolan, men nu finns det med i läroplanen för förskolan. Under *Förskolans uppdrag* står det: ”Undervisning innebär att stimulera och utmana barnen med läroplanens mål som utgångspunkt och riktning, och syftar till utveckling och lärande hos barnen.” (Lpfö 18). Med undervisning i skollagen menas ”målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling /.../”. Undervisning är således förskollärarens medvetna handlingar, och lärande följaktligen barnets egen process (Rosenqvist, 2011). Här har leken ingen central plats som i den responsiva leken som vi redogjorde för tidigare. Undervisning ses som ett relationellt begrepp som i förskolan förutsätter en förskollärare som undervisar någon om något. Undervisning riktar in sig mot de planerade målområdena (Eidevald & Engdahl, 2018). Jonsson och Thulin skriver i sin artikel *Undervisning i förskolan* (2018) att när förskolan blev en del i utbildningsväsendet vidgades riktningen mot barns lärande av olika innehåll. Många oroades av skolifiering av verksamheten och att barnen i förskolan skulle objektifieras. Pramling och Wallerstedt skriver i sin artikel *Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan* (2019) att undervisning handlar om att få någon annan att se det man själv har sett, eller att göra detta i respons på den lärandes respons. Dock ska man notera att det man själv har sett inte behöver vara svaret på ett specifikt problem. Det kan också omfatta sådant som att ha insett att man kan lära sig att lära eller att ha blivit bekant med berättelseformer. Denna form ger den lärande ett viktigt redskap för att kommunicera med andra såväl som för att kommunicera med sig själv, medan vad berättelsen handlar om och hur den kan utvecklas är upp till den lärande eller berättande att utforma. Pramling och Wallerstedt skriver också om att undervisning inte är en envägs kommunikativ handling där den som vet säger till den som lär hur det är. Förstått på det sätt som vi skriver teoretiskt fram, är undervisning alltså inte detsamma som instruktion, däremot kan undervisning också innehålla instruerande handlingar. De skriver i sin artikel att en undervisningsaktivitet kan innehålla instruerande moment, men det innebär inte att instruktion är undervisning. Undervisning och instruktion skiljer sig från varandra, instruktion är en handling medan undervisning är en aktivitet. En handling innebär något som en aktör gör medan undervisning inte kan tillskrivas enbart den vuxne/förskolläraren/läraren, utan undervisning avser en gemensam aktivitet som har de ovannämnda särdragen, som både barn och vuxen är engagerade i. Då kan man inte säga att förskollärare undervisar utan istället kan man säga att i

uppdraget som förskollärare ligger att engagera barn i gemensamma aktiviteter av undervisningslag (Pramling & Wallerstedt, 2019).

Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson (2013) menar att undervisningsbegreppet utmärks av två saker: för det första att det utvecklar en viss förändring hos någon annan, för det andra att hålla fast vid uppgiften. Det innebär att den som undervisar måste anpassa sin undervisning till den som undervisas, den som undervisar måste vara lyhörd för signaler från den som undervisas och förändra sitt perspektiv om det behövs. Katederundervisning, som innebär att den som undervisas inte får någon särskild roll, faller utanför begreppet undervisning som det förstås här. Det blir ingen knytning till lekbegreppet.

Undervisning, så som begreppet används här, förutsätter interaktion mellan den som undervisar och den som undervisas. Därför blir undervisning en dialog snarare än en monolog, det vill säga inte envägskommunikation från lärare till elev (Doverborg, Pramling & Pramling Samuelsson, 2013).

Pramling och Wallerstedt skriver i sin artikel *Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan* (2019) att begreppet undervisning i förskolan är aktuellt av flera skäl. Sedan 2010 är undervisning för förskolans del inlagt i skollagen (2010:800) och genom 2018 års förändring av förskolans läroplan ges ansvar för undervisning till förskollärare i förskolan. Detta är ett ansvar som styrdokumentet beskriver innebär att leda målstyrda processer. Enligt läroplanen ska förskolans undervisning utgå från ett innehåll som är planerat eller uppstår spontant, därför att barn lär sig och utvecklas hela tiden (Pramling & Wallerstedt, 2019).

Enligt ovanstående kan lek och undervisning inte framstå som dikotomier utan som två nödvändiga aspekter av förskoledidaktik där lek är en naturlig form för barns tillvaro som samtidigt ska integreras med undervisning, det blir en medveten styrningsstrategi. Lek och undervisning har en riktning, men lekens riktning beskrivs som öppen att ta oförutsägbara vägar medan undervisning har en tydlig målorientering, det vill säga ett innehåll som barnet förväntar och utvecklar sitt kunnande om (Björklund & Palmér, 2019). Förskollärare är redan medvetna om att de kan planera lek, men det kan betyda att de ska bli medvetna att leken kan innehålla undervisning.

Undervisning ser ut på olika sätt beroende på sammanhang, miljö, ämnesinnehåll och åldersgrupp. Förskolläraren kan och bör välja utgångspunkt och angreppssätt utifrån exempelvis barnens erfarenheter, det innehåll som ska behandlas och i vilken omgivning eller sammanhang gruppen befinner sig. I forskningsresultaten syns denna variation i undervisningen tydligt. Den

sker på olika platser, under olika tider, med olika samverkande aktörer och med olika sätt att leda handlingar och samtal framåt.

Enligt vår mening är undervisning inte något som sker genom talande lärare och lyssnande barn utan undervisning är något som skapar förutsättningar och möjligheter för barns utveckling och lärande. I förskolan ska man observera och lyssna för att kunna anpassa sig till barnens intressen. Undervisning kan också ske genom det barnen själva observerar eller barn som undervisar barn.

2.4 Lärande

Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2014) skriver i *Det lekande lärande barnet* att begreppet lärande av tradition alltid har knutits till ett överförande av kunskap från en generation till en annan. Metakognition anses vara "motorn" i lärandet eller meta-lärandet som beskrivs som cykel i lärandeprocessen. Metakognition eller metakognitiv förmåga innebär barns sätt att tänka om sitt eget lärande. Det är hur barn utvecklar sina strategier för att minnas bättre och lära sig. Under den senare delen av 1900-talet växte forskningsfältet om begreppet enormt och tog olika riktningar (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2014).

I den ideala förskoleverksamheten idag planerar man kommande lektioner just för att vidga barnens lärande. Det gäller teman, aktiviteter och ämnen man arbetar med i verksamheten. Men det är inte endast de planerade lärtillfällena som utmanar barnen, utan de spontana situationerna står sida vid sida, skriver Sheridan och Pramling Samuelsson (2016). De menar att vardagen erbjuder olika möjligheter till lärande, även om de inte är planerade. Det handlar om att ta vara på detta "oförutsedda", och både utmana och berätta för barnen det som upptäckts eller iakttagits.

Den ryske teoretikern Lev S. Vygotskij (1896–1934) ansåg att alla människor är kreativa och grundläggande i alla kreativa processer är fantasin. I mycket tidig ålder visar sig dessa kreativa processer hos barnet, och de visar sig i form av barnets lekar. Han kallade leken för ett uttryck för fantasins aktivitet, det vill säga, lek är fantasi i handling. Vygotskij anser att leken är komplex och att den långsamt växer fram. Lekutvecklingen går från enklare former till komplexa lekar. Varenda fas i barnets liv har sin egen form av lekar. Barn utvecklar sitt medvetande om sin omvärld och det är även i leken barn återupplever sådant de varit med om, erfarenheter de fått (Vygotskij, 1995).

Enligt Vygotskij är socialt samspel den viktigaste drivkraften i ett barns utveckling. Centralt i hans teori är att om ett barn handleds av en vuxen eller mer kunnig kamrat inom ett visst område får barnet de bästa möjligheterna för att lära, en form av relationell pedagogik. Att tillsammans i

en social gemenskap exempelvis lösa ett problem kan bidra till lärandesituationer för alla parter. Man får en möjlighet till att sätta ord på sina egna tankar, men också lyssna på andras. Alla parter bidrar med sin kunskap och ny kunskap bildas (Williams, 2006). Mycket av det som det sociokulturella perspektivet och Vygotskij står för återfinns i läroplanen för förskolan. Ett exempel på detta är att undervisning/lärande ska baseras såväl på samspelet mellan vuxna och barn som på att barnen lär av varandra. Barngruppen ska ses som en viktig och aktiv del i utveckling och lärande. Ett annat exempel är att barnen ska få stimulans och vägledning av vuxna för att genom egen aktivitet öka sin kompetens och utveckla nya kunskaper och insikter (Lpfö 18).

2.5 Förskollärares yrkesspråk

Alla yrkesgrupper inom speciella arbetsområden jobbar med ett arbetsspråk ibland benämnt som fackspråk. Fackspråket finns för att underlätta kommunikationen mellan arbetskamrater som befinner sig i samma verksamhet. Yrkesspråket är en viktig identitetsskapande faktor och varje yrkesspråk identifieras med sin egen grupp. Colnerud och Granström (2015) skriver att en person som inte använder sig av ett yrkesspråk kan få problem med sin egen identitet, så att en lärare som inte behärskar "lärarspråket" eller "skolspråket" riskerar att få problem med sin roll som utbildare. Yrkesspråket måste betraktas som något mer än ett antal facktermer eftersom termer är viktiga men inte tillräckliga förutsättningar för yrkesspråklig kompetens. Använder man dessa termer i fel sammanhang utgör det ett hinder för att utföra ett gott kvalitativt arbete. Exempelvis om en lärare i föräldramöte använder sig av interna termer riskerar denne att skapa förvirringar istället för klarhet. Dock är yrkesspråket en sorts kunskapsinstrument som hjälper yrkesutövande så som förskollärare att kodifiera och strukturera den samlade kunskapen som finns inom yrkesgruppen. En samlad kunskap kan hjälpa yrkesverksamma att se samband, orsaksrelationer och förklaringar inom yrket. En anledning till att förskollärare inte ser sig själva som undervisare i sin lärarroll kan vara att termen undervisning inte helt har blivit självklar i förskolläraernas yrkesspråk.

Beskrivningar av begreppet yrkesspråk som gjorts här innebär att yrkesspråket betraktas som ett verktyg som gör det möjligt för yrkesutövarna att representera sin egen vardag, dvs. praktiken, mentala modeller eller teoretiska konstruktioner. Det innebär att de med hjälp av språket eller språkliga representationer kan lyfta den egna praktiken till en metanivå och göra en sorts kartbild av verkligheten (Colnerud & Granström, 2015, s. 43).

Med hjälp av språket kan yrkesutövarna, för varandra och sig själva, klargöra syfte och tillvägagångssätt med det egna arbetet. Språket utgör ett redskap för att kommunicera antaganden

och överväganden och gör det möjligt att föra diskussioner om praktiken på ett distanserat och förklarande sätt (Colnerud & Granström, 2015).

2.6 Teoretiska utgångspunkter

2.6.1 Utvecklingspedagogik

Enligt utvecklingspedagogiken innebär lärande att någon uppfattar och deltar i omvärlden på ett sätt som hon eller han inte tidigare kunnat. Kunskapssynen tar utgångspunkt i att barn erfar sin omvärld som en helhet och identifierar olika aspekter som framträder mer än andra. Dessa aspekter relateras dock till den innebörd som helheten har för barnet, vilket gör att barnet alltid måste tolka nya erfarenheter i förhållande till helheten och det sina tidigare erfarenheter. Både barnet och förskolläraren har olika uppfattningar om sin omvärld och innehåll i den, men när det gäller undervisning är det specifika sättet att förstå innehållet som utgör mål och innehåll för lärande. Undervisning innebär för förskolläraren att urskilja hur barnet uppfattar och förstår innehållet samt vad barnet ännu inte uppfattar eller har sett, men som skulle ge en bredare förståelse för barnet (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2014). Med vår undersökning vill vi pröva om de intervjuade förskollärarna uttrycker att de använder sig av utvecklingspedagogiska begrepp när de reflekterar över sin verksamhet.

2.6.2 Sociokulturellt perspektiv

Vårt arbete tar också inspiration från det sociokulturella perspektivet, det blir en del av de teoretiska utgångspunkter som vi har i vårt arbete.

“Sociokulturellt perspektiv – verksamheter, skeenden, omvärlden, kunskap och lärande förstås och tolkas som gemensamt och skapat av människor och är beroende av sammanhanget (kontexten)” (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015, s. 163). I sociokulturellt lärande lär sig barn i olika sociala sammanhang, lärandet startar i sociala aktiviteter som leder till utveckling utifrån olika miljöer. Ett begrepp som återfinns i den sociokulturella teorin är det ”sociala”, vilket menas att våra individuella kompetenser kommer ifrån våra olika former av interaktioner med andra människor. Individen lär sig först tillsammans med andra, sedan ser individen sig som kompetent därefter. Alltså individens inre tänkande har föregåtts av yttre tänkande tillsammans med andra. När pedagoger resonerar kring grundläggande färdigheter som barn lär sig i förskolan, då poängterar de språk, kommunikation och samspel. De kan skapa situationer där barn kan utmanas

att tala, berätta, förklara och uttrycka sig på olika sätt, alltså genom kommunikation, samspel med andra människor utvecklas individen (Engdahl & Ärlemalm-Hagsér, 2015).

Colnerud och Granström (2015) talar om vikten av yrkesspråket. Alla yrkesgrupper med en speciell inriktning har ett eget fackspråk som används i yrkesutövningen vilket underlättar kommunikationen mellan samma yrkesutövare och varierar i hur stor grad det används beroende på yrke. Fackspråket bygger på specialiserade termer som möjliggör förståelse mellan yrkesutövare, men som kan orsaka förvirring när ett begrepp tolkas på olika sätt.

3 Metod

I detta kapitel beskriver vi följande: metodval, urval, genomförande och forskningsetiska överväganden samt hur vi samlade in material/empiri för vår studie och vilka vi valde att intervjua. Vi redogör även för genomförandet och bearbetningen av data och beskrivning av olika metoder som vi använde för vår studie.

Vi har dels träffats och skrivit tillsammans, dels skrivit olika avsnitt var för sig som vi sedan har bearbetat och ändrat mycket i varandras texter. Till exempel skrev Beheshta första versionen om styrdokument och Helena första versionen om yrkesspråk. Vi har arbetat gemensamt och svarar gemensamt för texterna.

3.1 Kvalitativ metod

Vi ansåg att det var lämpligt att genomföra vår studie med en kvalitativ metod. Att använda intervjuer, som vi gjorde, är ett vanligt sätt att studera uppfattningar. För att kunna strukturera resultatet valde vi att använda semistrukturerade frågor vid personliga intervjuer. Genom kvalitativ forskningsmetod ville vi ta reda på hur förskollärare ser på begreppet undervisning och lek samt hur de själva använder sig av dessa begrepp i förskolans verksamhet. Kvalitativa studier kan bidra till utvecklingen av mer kraftfulla interventioner genom att hjälpa till att definiera interventionen mer exakt, bistå i valet av resultatmått och i utvecklingen av giltiga forskningsfrågor och hjälpa till att förstå heterogena resultat från effektstudier (Denscombe, 2014).

Kvantitativ metod däremot använder siffror och analysenheter. Kvantitativ forskning tenderar att förknippas med storskaliga studier och det kopplas mest till positivism. Kvantitativ forskning associeras med produktion av numeriska data som är objektiva i bemärkelsen att de existerar oberoende av forskaren och är inte ett resultat av forskarens otillbörliga inflytande. I idealfallet betraktas numeriska data som en produkt av forskningsinstrument vars validitet och tillförlitlighet har kontrollerats för att garantera att data exakt återspeglar händelsen i sig och inte forskarens preferenser. Kvalitativ forskning tenderar å sin sida att lägga betoningen på forskarens roll i konstruktionen av data. I kvalitativ forskning finns det vanligtvis inte någon större användning av standardiserade forskningsinstrument. Kvalitativ forskning tenderar att förknippas med småskaliga studier (Denscombe, 2014). Vår studie är ett exempel på detta.

Vår studie är begränsad. Det är lämpligt att vara försiktig med att dra generella slutsatser av den, men avsikten är ändå att underlaget ska hjälpa oss att tematisera och resonera om frågan hur

förskollärare ställer sig till begreppen lek, lärande och undervisning samt förhållandet mellan dem. Ämnet lämpar sig inte för en kvantitativ metod då vi inte är ute efter att beskriva frågan med siffror eller hårda data (Denscombe, 2014). Vi har valt att arbeta utifrån denna forskningsmetod (kvalitativ) just för att vår studie är begränsad och öppen. Vi forskar inte efter någon siffra, vi ska samla empiri utifrån intervjuer och det gör man inom kvalitativ forskning.

3.2 Intervjumetod

Vi har genomfört muntliga intervjuer med åtta förskollärare för att få deras synpunkter och åsikter om ämnet lek och undervisning. Med denna metod får de intervjuade plats att själva formulera sina svar utifrån de frågor vi ställer. Vi ville ha respondenternas egna formuleringar om hur de uttrycker och reflekterar över begreppen undervisning, lek och lärande, och det skulle inte bli bra med färdiga svarsalternativ. Vad är en forskningsintervju? Forskningsintervju är en metod för datainsamling som använder människors svar på forskarens frågor som datakälla. I denna bemärkelse har forskaren med sig frågeformulär – data kommer från det som människor berättar för forskaren (Denscombe, 2014). Nackdelen med intervjuer som genomförs ansikte mot ansikte på fältet är att det ger forskaren mindre kontroll över olika händelser. Det innebär att det finns en ökad risk att något går fel. Den kvalitativa forskningen går dock mer på djupet och försöker beskriva hur, vad och varför saker och ting sker och tolkar utifrån dess kontext och dess sammanhang (Denscombe, 2014).

3.3 Urval

Urvalet måste av praktiska skäl begränsas till de personer i vår närhet som kunde och ville ställa sig till förfogande, så kallat bekvämlighetsurval (Denscombe, 2014). Genom Vikariebanken och VFU (Verksamhetsförlagd utbildning) har vi träffat många olika förskollärare. Vi har valt att ha dem som intervjupersoner, förskollärare som har många års erfarenhet i yrket vars arbetssätt har ändrats i samband med läroplanen, samt nyblivna förskollärare som har jobbat ett till två år i verksamheten. Vi har gjort detta urval för att de kan ha olika aspekter på vår forskningsfråga.

3.4 Etiska överväganden

Staffan Stukát (2005) påpekar att etiska principer ska ta hänsyn till upphovsrätten men också bidra till noggrannhet i vetenskaplig kunskap. Övergripande forskningsetiska principer har fyra allmänna huvudkrav på forskningen. *Informationskravet* innebär att forskaren ska informera

respondenten om undersökningens syfte och genomförande i stora drag. Det är viktigt att forskaren ska informera respondenten om vilka förutsättningar som råder, att medverkan är frivillig, respondenten har rätt att avbryta sin medverkan när som helst, och att insamlade data endast kommer att användas till forskningens syfte. *Samtyckeskravet* handlar om att respondenten ska ge sitt samtycke till medverkan i undersökningen innan intervjun genomförs.

Konfidentialitetskravet innebär att respondenternas identitet måste behandlas konfidentiellt så att det för någon utomstående ska vara omöjligt att röja deras identiteter. Det sista huvudkravet är *nyttjandekravet* som innebär att all information om respondenten samt all insamlad empiri måste användas endast för det avsedda syftet (Vetenskapsrådet, 2002).

Vi upplevde inga svårigheter att följa de etiska principerna. Vi informerade om syftet i ett missivbrev, och respondenterna tecknade samtycke på brevet. Vi använde naturligtvis inga namn eller annan personlig information i vår studie, och de insamlade uppgifterna användes endast för det avsedda syftet. Eftersom inga barn eller vårdnadshavare deltog i undersökningen behövde vi inte göra några överväganden om sekretess för deras del. Deltagarnas rättigheter och värdighet respekterades under studiens gång och vi inbjöd till ärlighet och respekt för respondenternas integritet. Vi klargjorde för förskollärarna att vårt arbete kommer att bli en offentlig handling men att resultatet presenteras på ett sådant sätt, att ingen person kommer att kunna identifieras. Vi informerade också om att vi använder oss av ljudbandspelare och anteckningar för att få ett bra underlag, där vi kan bearbeta resultatet så trovärdigt som möjligt. Underlaget är enbart till för att underlätta vår analys.

3.5 Genomförandet

Inför våra intervjuer började vi med att skicka ut missivbrev (se Bilaga 2) till våra respondenter och därefter bestämde tid för en personlig intervju. Som strategi i genomförandet bestämde vi att tillsammans med respondenterna finna platser där vi kunde vara ostörda och som erbjöd avskildhet. Vi hittade olika lokaler på respondenternas arbetsplatser allt från reflektionsrum till personalrum.

Vid början av intervjun föreslogs en tidslängd på 30 till 40 minuter. Vi genomförde intervjuerna som muntliga samtal och träffade intervjupersonerna en och en, och dokumenterade genom att anteckna vid fem intervjuer och genom att spela in via mobiltelefon vid tre. I intervjuerna hade vi stöd av vår intervjuguide som vi formulerat fram tillsammans med vår handledare (se Bilaga 1).

Frågorna i intervjuguiden är uppdelad i tre olika kategorier lek, undervisning och lek/undervisning. Några av respondenterna svarade mer utförligt, andra mer kortfattat. Svaren från de respondenter som svarade mer utförligt blev mest synliga i vår resultatdel. Vi var båda närvarande tillsammans vid tre av intervjuerna. En av oss förde ordet och den andra antecknade. Vi har valde därefter att dela upp de andra intervjuerna. Vi bestämde att materialet var det som hade stor vikt, efter intervjuerna som vi delade upp satt vi tillsammans och lyssnade på alla inspelningarna och läste igenom alla anteckningar som vi båda hade utfört var för sig. Därefter transkriberade vi inspelningarna och bearbetade resultaten tillsammans. Några respondenterna uttryckte att frågorna var intressanta och att de behövde reflektera över dem. Vi valde att inte skicka intervjufrågorna i förväg, eftersom det kan förekomma en risk att intervjupersonerna kan förbereda sig förväg. Att intervju de olika förskollärarna har varit otroligt intressant för oss och att även få träffa dem på deras arbetsplats har varit intressant. Vi har fått se var de arbetar, hur olika avdelningar ser ut. Att spela in dem medan vi intervjuade har varit en fördel för våra studier då vi har kunnat gå tillbaka och reflekterat flera gånger på det de har sagt. Att renskriva intervjuerna har varit tidskrävande men vi har fått mycket information och hjälp som vi kunde ta med oss i vår studie.

4 Resultat

I detta avsnitt redovisar vi vårt resultat, likt i vetenskapliga studier, utifrån pedagogernas svar relaterade till våra frågeställningar: vad uttrycker förskollärare i sina reflektioner över begreppen lek och undervisning för barnets lärande? Vilka skillnader och likheter uttrycks av förskollärarna med fokus på lek och undervisning?

Arbetet innehåller åtta inspelade och antecknade intervjuer med erfarna förskollärare. Vi har valt att dela upp vårt resultat efter de olika kategorierna lek, undervisning, förskollärarnas delaktighet i leken, skillnader och likheter med fokus på lek och undervisning. Vi har valt att dela upp avsnittet för att skapa en struktur. Avsnittet beskriver pedagogernas uppfattning om vad lek, lärande och undervisning har för betydelse i förskolan, det vill säga hur de professionella tänker kring begreppet undervisning, och hur de relaterar det till lek.

4.1 Lek

4.1.1 Respondenternas reflektioner kring begreppet lek

Respondenternas synpunkter och svar om lek innehöll flera gemensamma tankar och skilde sig inte mycket åt. De flesta inledde med att säga "leken är jätteviktig". De berättade och lyfte fram hur viktig leken är för barns utveckling för fantasi, kreativitet och sociala samspel. Den ska vara lärorik. Det är mycket som bearbetas i leken, en förskollärare gav exempel på att i leken tränar man på att till exempel lyssna, samarbeta, lösa konflikter, turtagningen osv. Två förskollärare nämnde att om man följer med barnen i leken så kan man även synliggöra olika ämnen i leken och detta i sin tur kan bli till en undervisning, som leder till lärande.

En förskollärare uttryckte sig kring begreppet lek såhär:

Barnen ska kunna leka, de ska få möjligheten att leka och leka klart. Vi ska inte stoppa eller bromsa dem eller blockera dem i deras lek. De ska kunna leka ut sina känslor, erfarenhet, då blir det till en kunskap...lek är som terapi.

Lek för mig är samspel, lek är när två barn leker och rullar runt så de leker tillsammans och gör efter varandra...men oftast är jag inte i leken utan jag kan gå in om det känns att de behöver stöd.

I sina reflektioner och tankar betonar de att lek är en sorts kommunikation och samspel. Det är en viktig del av barnens vardag, som pedagog ska man kunna följa barnen för att det ska kunna bli ett lärande. Här ser vi en tydlig tråd där förskollärarna lyfter fram kommunikation, bemötande, samspel och lärande. När begreppet lek definieras träder deras tankar och förhållningssätt fram.

Främst diskuteras lek i samband med lärande och undervisning. De beskriver hur barn lär sig ifrån pedagogerna själva och från varandra. I resultatet visar det sig att leken är en viktig del i vardagen som måste få bearbetas. Från förskollärarnas perspektiv är det där allt lärande sker och tar plats. Som pedagog ska man kunna följa med för att det ska kunna bli undervisning.

4.2 Undervisning

4.2.1 Respondenternas reflektioner kring begreppet undervisning

Resultatet visar också att det finns tveksamhet att använda begreppet undervisning i förskolan. Relationen till begreppet undervisning är väldigt splittrad hos förskollärare liksom viljan att använda sig av begreppet i deras arbete. Ett tydligt uttryck i resultatet är åsikten att i skolan undervisar man och i förskolan leker man.

Jag är ju gammal och jag ser undervisning i skolans värld, men att om jag sitter vid sidan om då pratar man om nyckelpigan, då kan man ju ha matematik... hur många prickar har nyckelpigan.

Bara två eller tre av intervjupersonerna uttryckte att undervisning sker i leken. De menade att leken som görs på ett logiskt sätt blir till kunskap hos barnen, ”det blir som en lek med syfte”. För att en leksituation ska kunna bli till undervisning måste det vara planerat eller göras på ett ”logiskt sätt” som en respondent uttrycker. Å andra sidan nämner andra respondenter att undervisning sker i och utanför leken, och de nämner hur viktigt det är att man som pedagog går in och synliggör olika ämnen i leken. Det leder till undervisning och en utveckling hos barnet vilket utmanar dem som individer. Undervisningen beskrivs som att förskolläraren behöver finnas nära barnen och sätta ord på saker, och även själv använda ett medvetet och varierat språk.

Det är också viktigt att följa med dem i leken och se direkt att åh, det där är matematik eller åh, det där är naturvetenskap.

Enligt respondenterna blir pedagogens roll att genom kommunikativt samspel utveckla barnets kunskaper i leken, men de flesta benämner det inte undervisning utan talar hellre om lärande. Resultatet visar också att undervisning är något som sker hela tiden, både i och utanför leken, inte bara något som måste planeras av vuxna.

4.3 Barnets lärande

4.3.1 Respondenternas reflektioner kring begreppet lärande

Resultatet beskriver barnets lärande som något som ska kunna vara lekfullt och stimulerande. De två begreppen undervisning och lärande tycks ibland blandas samman. Det framkommer att förskollärarna använder begreppen lärande istället för undervisning då de tycks ha samma innebörd, det vill säga att förskollärarna inte skiljer mellan begreppen lärande och undervisning. Två respondenter beskriver undervisning som lärande i samma kontext. De syftar på att de två begreppen går hand i hand, och en berättar hur undervisning sker via lek och kommunikation.

Man behöver ju undervisning och barnen lär sig nytt varje dag genom lek och kommunikation... Det hör ihop någonstans och går hand i hand för att visst kan barnen leka medan de lär i leken, när barn leker så lär de sig precis som vi vuxna gör när vi gör.

Samtidigt uttrycker en respondent att undervisningssituationer ska kunna planeras utifrån barnens behov och intressen. Ibland spontant och ibland med barnens hjälp ser de vad barngruppen behöver för att kunna lära sig.

Jag planerar genom att organisera gruppkonsultationer i barngruppen utifrån vilka de är som individer ... dvs att organisera en situation så att det bli en bra, lekfull och utvecklingsstimulerande miljö och att skapa samspel med turtagning, asså de sociala bitarna skulle jag säga.

4.4 Barnets lärande genom förskollärarnas delaktighet

I detta avsnitt presenterar vi resultatet från det förskollärarna uttryckte gällande deras delaktighet i leken och undervisningen. Vi tänker att deras delaktighet signalerar hur de uppfattar begreppen. Resultatet visar att utvecklingspedagogiskt tänkesätt om lärande finns hos några men inte alla. Två förskollärare uttrycker tydligt att de tar tillfällena att vara lärare, alltså planera lärande moment i verksamheten. Några respondenter berättar att de håller sig utanför och observerar det barnen leker innan de går in och deltar. Flera respondenter menar att de ska ta till vara på barns lek genom att vara medlekande och stötta barnen på olika sätt. När det kom till frågan hur de ser på sin egen delaktighet i leken skilde svaren sig omfattande. Tre förskollärare svarade att de såg sig själva utanför leken som observatörer. En av de tre förskollärarna sa: *Jag försöker hålla mig lite utanför leken... brukar gå in ibland och bryter vid konflikter när barnen inte kommer överens.* Denna förskollärare såg alltså inte spontana tillfällen till lärande i barns initierade aktiviteter.

Vidare berättar en annan förskollärare;

Hur ser jag... jag är ungefär som en brygga. Jag är ju medlekare, medforskare då använde jag min kropp mig själv som stöd, då frågar jag kan jag få leka med er? Så kommer den kompis som har svårt att komma in i leken.

Två andra förskollärare uttryckte också att de styr när de är med i leken. De menar att barn tycker gärna om att ha en ledare i leken och då blir det till undervisning. En av de två förskollärarna sa:

När jag är med i leken då styr jag gärna leken, barnen anpassar sig och de tittar ... barnen läser av mig och påverkas av vad jag gör och inte gör. Följer man leken blir det till undervisning.

Min egen delaktighet skulle jag säga är att läsa av barnen, titta vad de gör, vad de intresserar sig...att jag är närvarande som pedagog.

4.5 Skillnader och likheter med fokus på lek, undervisning och lärande

Resultatet visar att en större del av respondenterna hellre använder lärande än undervisning i sina uttryck. Majoriteten av respondenterna skiljer inte mellan lärande och undervisning. Lärande beskriver de som ett fokus på barnen medan undervisning utgår från förskollärarens arbete. Vi fick inte mycket respons på frågan om skillnader och likheter mellan lek och undervisning. Några av respondenterna gav inga svar alls, de övriga var kortfattade. När de fick frågan vad skillnaden på lek och undervisning är uttryckte en respondent:

Det hör ihop någonstans och går hand i hand för att visst kan barnen leka medan de lär i leken, när barn leker så lär de sig precis som vi vuxna gör ... de lär sig exempelvis hur man är en bra kompis.

Pedagogerna använder begreppet lärande gång på gång. Lärande är ett lättare begrepp att använda när det kommer till uttryckssätt i deras reflektioner kring begreppet undervisning och lek.

Begreppet som tidigare har använts i förskolan är lärande och inte undervisning.

Avseende likheter säger en respondent:

Jag ser inte så mycket skillnad mellan lek och undervisning. Barn lär sig mycket genom lek men samtidigt behöver en pedagog undervisa barnen så att lärandet kan komma till stånd.

En annan respondent skiljer på de två begreppen. Hen beskriver att undervisning påverkas av förskollärarens närvaro och förhållningssätt. Hen menar att begreppen relateras men de har inte samma innebörd. Lärandet sker med fokus på barnet och undervisning utgår från pedagogens sätt att arbeta. Lärandet relateras mer till socialisering. Alltså lärande behöver inte en lärare medan undervisning är mer relationellt och sker via en närvarande pedagog.

Undervisning för mig är ganska mycket lek, man lyfter saker man vill synliggöra för barnen på ett roligt och lekfullt sätt.

5 Diskussion

5.1 Gränser och beröringspunkter

Både barn och förskollärare har sedan tidigare en relation till innehållet i varje undervisnings-situation på samma sätt som barnet har en viss förståelse för innehållet utifrån sina tidigare erfarenheter. Förskollärare har en individuell förståelse för innehållet samt för vilket kunnande och vilken förståelse som är möjligt att rikta barnens uppmärksamhet mot. I en utvecklingspedagogisk ansats beskrivs det att lärande är något man förmår uppfatta och delta i omvärlden på ett sätt som man inte tidigare kunnat (Björklund & Palmér, 2019). I undervisningssammanhang är det specifika sättet att förstå innehållet ifråga som utgör mål och innehåll för lärande (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2008).

Utifrån vad som står ovan är undervisning svaret på frågan hur man gör för att hjälpa någon att lära sig något eller, i utvecklingspedagogiska termer, hur man gör det osynliga synligt (Björklund & Palmér, 2019). Utgångspunkten för vår studie är empiriska exempel där förskollärare utifrån didaktiska avsikter deltar i barns lek, vilket innebär att det är i lek de försöker rikta barns uppmärksamhet mot innehåll för lärande i syfte att göra det osynliga synligt.

Björklund och Palmér skriver i sin artikel *I mötet mellan lekens öppenhet och undervisningens målorientering i förskolan* (2019) att när undervisning ska förstås i förhållande till förskolan är inte det centrala att specifikt kunnande uppnås, utan att barnet får erfarenheter av innehållet som lägger en grund för att fortsätta lärandet och fördjupa sitt kunnande. Undervisningen startar i det som barnet uppfattar och ser i en bestämd eller given situation, och den ska erbjuda barnet möjligheter att tillsammans med en stöttande förskollärare eller erfarna barn vidga sin erfarenhet i riktning mot ett fördjupat kunnande.

Det som har framkommit i vårt resultat är att majoriteten av intervjupersonerna är medvetna om att lek, undervisning och lärande är begrepp som går hand i hand. De är också väl medvetna om hur viktig leken är för barnets lärande och utveckling samt att undervisningsbegreppet börjar träda fram i verksamheten. Deras uttalanden ger en god inblick i hur lek, undervisning och lärande används utav lärarna. De ser stora fördelar med att använda sig av begreppen lek, undervisning och lärande som ett pedagogiskt verktyg i sina verksamheter. De ser sig själva som viktiga element i situationer där lek, undervisning och lärande sker och som ”hjälpare” för att få leken och lärandet att komma vidare. Pedagoger i förskolan är väl medvetna om lekens positiva

betydelse i den sociala processen, när barnen interagerar med varandra. De säger också att de kan fördjupa sig i undervisning men på ett lekfullt sätt, så att de undviker stress, tråkighet och att inte tappa bort förskolans egen karaktär.

5.2 Resultat och analys

Lärande och undervisning är starkt förknippade med varandra, eftersom undervisning syftar till ett lärande. Knud Illeris (2007) beskriver att begreppet lärande bland annat används liktydigt med undervisning. Illeris menar att detta är inadekvat eftersom man då inte skiljer mellan det man undervisar i och det man faktiskt lär sig. "Leken är viktig när nu ämnesundervisningen ska in i förskolan." Förskollärare har alltid undervisat men det begreppet har inte använts, i stället har man talat om att barn lär sig. Undervisning och lek ger begreppet undervisning ett lekfullt inslag (Rosenqvist, 2011). Med dessa utgångspunkter ställde vi oss frågan: *Vad uttrycker förskollärare i sina reflektioner över begreppen lek och undervisning för barnets lärande?* Utifrån de svar vi fick drar vi slutsatsen att alla ansåg att leken är mycket viktig, och att den sker genom samspel mellan barnen och mellan pedagoger och barn. Några av pedagogerna uttryckte att de tog en aktiv del i barnens lek och lyfte fram vikten av kommunikation och samspel, som är ett inslag i sociokulturell teori. Inte alla respondenter såg undervisning som ett naturligt inslag i förskolan. Dessa respondenter visade enligt vår mening bristande förtroenhet med utvecklingspedagogiska tänkesätt.

Lek, lärande, fostran och omsorg bildar tillsammans en helhet där förskollärarnas uppgift är att förstärka barnens möjligheter att utvecklas genom att i olika aktiviteter utforska sin omvärld i meningsfulla sammanhang (Jonsson et al., 2017). Barn har oftast lätt att lära sig vilket kan stötts av förskollärarna genom att de visar sig intresserade av vad barnen gör och utmanar dem i deras upptäckande. Några av våra respondenter uttryckte att de oftast var passiva när det gällde att styra barnens lek. Vi menar att de i sådana fall brister i samspel och kommunikation. Vidare beskriver Jonsson et al. (2017) hur att undervisa de yngsta barnen handlar om att skapa meningsfulla sammanhang i form av lek och aktiviteter som barn och vuxen kommunicerar och interagerar kring. Det kan innebära att uppmärksamheten riktas mot något som barnet intresserar sig för som den vuxne anser är viktigt och har utvecklingsmöjligheter.

Vi nämnde under 2.6 Teoretiska utgångspunkter att det sociokulturella perspektivet har stor betydelse för barnets lärande. Språk och kommunikation är centrala begrepp i lärandet i ett sociokulturellt perspektiv. Interaktion, kommunikation och samspel med andra individer och

omgivningen skapar möjligheter till lärande och kunskapsutveckling. I samspel med andra får människan bättre förståelse för fenomen i sin omvärld. Kunskap blir inte något som överförs från en individ till en annan utan istället sker ett gemensamt lärande genom interaktion (Lundgren, Säljö & Liberg, 2012).

Det är viktigt för förskollärare att ta och ge förutsättningar och ta ansvar för undervisning, eftersom förskolan är det första steget i barns utbildning och lärande. Verksamheten ska också lägga grunden till livslångt lärande som anges i riktlinjerna för förskollärare i läroplanen under avsnittet *Utveckling och lärande*. Enligt artikeln *Undervisning i förskolan* (2019) används undervisningsbegreppet som en naturlig del i förskolan nu på så sätt att förskollärarna identifierar sig som undervisande förskollärare. Utbildningen och undervisningen genomsyras idag av målstyrda processer. Förskollärarens professionella uppdrag har stärkts. För att kunna mäta resultatet i förskolan har deltagande kommuner påbörjat implementering av kvalitetssystem där barnens utveckling följs upp och redovisas med syfte att utveckla verksamheten. Systemen ska garantera att verksamheten arbetar och utvecklar barnen utifrån samtliga strävansmål i läroplanen. I artikeln står det vidare att förskollärarna har fått en bred vetenskaplig grund med olika teoretiska utgångspunkter som de kan använda som grund för medvetna didaktiska val i undervisningen, och spridning av vetenskapligt grundade undervisningsmetoder behövs så att hela förskolan omfattas av arbetssättet.

Resultatet av vår studie stämmer inte riktigt med vad som står i ovanstående artikel. Vi menar att undervisningsbegreppet och hur undervisning ska bedrivas i förskolan behöver bli tydligare. Det behöver också bli tydligt hur förskollärares ansvar för undervisningen kan synliggöra förskolläraernas roll som undervisande lärare. Förskollärarna behöver bli mer medvetna om sin roll i mötet med barnen och använda språklig och kommunikativ interaktion i en målstyrd process som syftar till utveckling och lärande, det vill säga undervisa.

Uppfattningen att begreppet undervisning hör till skolan och inte förskolan är inte ovanlig. Doverborg, Pramling och Pramling Samuelsson framhåller i boken *Att undervisa barn i förskolan* (2013 s. 10), att begreppet undervisning är ”starkt förknippat med skolan och en föreställning om hur lärande där organiseras i form av en talande lärare och lyssnande barn”. Om undervisning ses på detta sätt är det också naturligt att säga att undervisning inte hör hemma i förskolan.

Enligt vår studie är det tydligt att flera av förskollärarna inte ser sig själva som undervisande lärare i mötet med barnet. Om förskollärarna inte är medvetna om undervisningens innebörd som

en målstyrd process kan barnet gå miste om tillfällena att utvecklas och lära i riktning mot de mål som förskolan ska sträva efter.

Syftet med studien var att belysa begreppen undervisning, lek och lärande, deras betydelse i förskolan, hur förskollärare tar sig an sitt ansvar och hur begreppen undervisning, lek och lärande används i förskolans verksamhet, vad de har för skillnader och gemensamma beröringspunkter. Med hjälp av tidigare forskning, sociokulturellt perspektiv och utvecklingspedagogiken har vi skaffat oss en förståelse för frågorna genom att sammanställa ett resultat av de intervjuer vi utfört. Vi tänker också att denna studie ska ses som en inspiration till att se undervisning, lek och lärande som något som hör ihop och är något som faktiskt beskriver lärandet och utvecklingen som pågår och möjliggörs i förskolan.

5.3 Yrkespråket och lärarrollen

Colnerud och Granström (2015) skriver att lärarens viktigaste funktion är att skapa möjligheter för eleverna att få till sig kunskaper och färdigheter. För att en elev ska kunna lyckas med detta ska läraren ha goda ämneskunskaper inom de områden som undervisas. Men enbart det är inte tillräckligt. Läraren ska kunna bedöma en elevs kunskapsnivå och särskilda behov. För att en lärare ska kunna utveckla sin yrkesroll och professionella kunnande krävs det att läraren har ett fungerande yrkespråk. Yrkespråket gör det möjligt för läraren att beskriva elevens förutsättningar och särskilda behov. Det gör det också möjligt att diskutera möjliga arbetsmetoder för att hjälpa eleven nå kunskap och färdigheter som mål i praktiken. Resultatet tyder på att det finns områden i läraryrket där läraren saknar ett funktionellt yrkespråk. Yrkespråket är en viktig del av lärarrollen eftersom det utgör en av de främsta möjligheterna som läraren har, inom ramen för sitt yrkesutövande, att utveckla yrkespraktiken.

Kunskapsbasen har varit mer otydlig för lärare än för andra yrken som vilar på en bestämd vetenskap. Kunskapsbasen har ökat inom utbildningen men har fortfarande liten volym. En viktig kunskapsbas hos läraren är att hon/han har en viss ämneskunskap. Men flera reformer i lärarutbildningen har däremot hjälpt blivande lärare att i samma grad som andra professioner utveckla ett vetenskapligt språk och en kunskapsbas som är till nytta i beskrivande av det egna yrkespråket som kan bearbetas i praktiken.

Vi ser yrkespråket som ett kraftfullt verktyg när det gäller utveckling och utvidgandet av yrkesrollen. Deltagarna i vår studie framställde sig mindre som undervisare eftersom yrkespråket var bristfälligt då de var mindre bekväma med att använda undervisningsbegreppet.

5.4 Framtida forskning

Denna studies bidrag med undersökning om begreppen lek, undervisning och lärande i förskolan är vår bedömning att just begreppen lek, undervisning och lärande behöver sin vidare forskning för att bidra och vidareutveckla dessa begrepp i förskolan samt förskollärares användning av yrkesspråk. Resultatet i studien synliggör att dessa begrepp behöver förtydligas för att ge förskollärarna en förståelse för vad undervisning kan innebära och vad undervisning, lek och lärande har för gemensamma beröringspunkter och vad som skiljer dem ifrån varandra i en förskolekontext. För att kunna uppnå en utvidgad lärarroll ska yrkesspråket utvecklas hos utbildade förskollärare. Det är ett utvecklingsarbete som stärker både lärarrollen och dess profession och utveckling av eleven. Det är ett kraftfullt redskap för praktiken. De flesta deltagande i intervjuerna reagerade på begreppet undervisning som ett tungt begrepp som hör till skolans verksamhet och inte i en förskolekontext. Om deltagarna hade framställt sig mer som undervisare hade svaren varit mer ”ideala”. Det pågår framför allt en förändring i verksamheten som ställer stora krav på förskolläraren. Resultatet visar att pedagogens språk har makt och att kunna sätta ord på situationer och nämna begrepp är viktigt för det pedagogiska arbetet. När nya begrepp och uttryck etableras leder det förhoppningsvis till en tydligare verksamhet.

6 Slutord

I denna studie har vi fått en djupare förståelse för undervisningsbegreppet, lek och lärande och hur åtta olika förskollärare definierar begreppen. Resultatet som framkom i denna studie varierade. Vi tror att resultatet som vi fick grundades på att förskollärarna vi intervjuade i allmänhet är positiva till sin yrkesroll och har en medvetenhet om sig själva och är villiga att utvecklas. Olika tolkningar vi har gjort när vi till exempel lyft fram ett negativt bemötande till undervisningsbegreppet säger ingenting om att pedagogerna inte är villiga att utvecklas. Den tolkning vi gjorde grundar sig i ett här och nu-perspektiv, men vi har i våra intervjuer träffat förskollärare som visar att det här är ett yrke där det finns stora utvecklingsmöjligheter. Slutsatsen vi drar av denna studie är att undervisning finns i vardagssituationer som händer även om begreppet inte alltid används.

Vi har också diskuterat hur vi skulle kunna utveckla denna studie och ta reda på mer om undervisning, lek och lärande i förskolan. I våra diskussioner har vi kommit fram till att observationer i förskolans verksamhet skulle vara intressant. Det har vi också fått som ett förslag från vår examinator (Lars-Erik Nilsson). Där kan man ta reda på var undervisning, lek och lärande sker och hur förskollärare gör när de bedriver undervisning för barn mellan ett och fem år. I observationer kan man ta reda på hur förskolans intentioner med undervisningen, lek och lärande samstämmer med läroplansmålen samt hur förskollärare tar sig an sitt övergripande ansvar.

Studien har hjälpt oss studenter som blivande förskollärare att få en större medvetenhet och förståelse kring ansvaret vi får för arbetet i förskolan. Vi blev ännu mer inspirerade till att börja arbeta som förskollärare och bedriva undervisning, lek och lärande som förskolans verksamhet ska göra.

Referenser

- Björklund, C. & Palmér, H. *I mötet mellan lekens öppenhet och undervisningens målorientering i förskolan*, (2019). *Forskning om undervisning och lärande*, vol. 7, nr 1, s. 64–85
- Colnerud, G. & Granström, K. (2015). *Respekt för lärarprofessionen: om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. 4., rev. och uppdaterade uppl. Stockholm: Liber
- Danielsson, S. (2016). *Barnsyn då och nu*. Lärarförbundet <https://forskolan.se/barnsyn-da-och-nu/> Hämtad 2019-11-19
- Denscombe, M. (2014). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*. Lund: Liber AB
- Doverborg, E., & Anstett, S. (2003). *Barn ritar och berättar – Dokumentationens pedagogiska möjligheter*. I Johansson, E. & Pramling Samuelsson, I. (Red.), *Förskolan – barns första skola!* (s. 83-104). Lund: Studentlitteratur.
- Doverborg, E., Pramling, N. & Pramling Samuelsson, I. (2013). *Att undervisa barn i förskolan*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Eidevald, C. & Engdahl, I. (2018). *Utbildning och undervisning i förskolan*. Stockholm: Liber AB
- Engdahl, I. & Ärlemalm-Hagsér, E. (red.) (2015). *Att bli förskollärare: mångfacetterad komplexitet*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- FN:s konvention om barnets rättigheter* (2019). <http://unicef.se/barnkonventionen/las-texten> [tillgänglig 2019-09-02]
- Folkman, M-L. & Svedin, E. (2003). *Barn som inte leker. Från ensamhet till social lek i förskolan*. 2. uppl. Stockholm: Liber.
- Granberg, A. (2000). *Småbarns utevistelse. Naturorientering, lek och rörelse*. 1. uppl. Stockholm: Liber.
- Illeris, K. (2007). *Lärande*. (2. rev. och utök. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Jonsson, A. & Thulin, S. (2019). *Barns frågor i lek*, *Forskning om undervisning och lärande*, vol. 7, nr 1, s. 86–96
- Jonsson, A., Williams, P. & Pramling Samuelsson, I. (2017). *Undervisningsbegreppet och dess innebörder uttryckta av förskolans lärare*. *Forskning om undervisning och lärande*. (5:1, 90–109). doi: 2000-9674.
- Lagerlöf, P., Wallerstedt, C. & Kulti, A. (2019) *Barns agency i lekresponsiv undervisning*. *Forskning om undervisning och lärande*, vol. 7, nr 1, s. 44–62
- Lundgren, U.P., Säljö, R. & Liberg, C. (red.) (2012). *Lärande, skola, bildning* [grundbok för lärare]. (2., [rev. och uppdaterade] utg.) Stockholm: Natur & Kultur.
- Lärarens handbok*. Lärarförbundet (2004). Solna: Lärarförbundet
- Läroplan för förskolan Lpfö 18*. Skolverket (2018). Stockholm: Liber AB
- Marton, F., Tsui, A. et al. (2004). *Classroom discourse and the space of learning*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

- Pramling, N. & Wallerstedt, C. *Lekresponsiv undervisning – ett undervisningsbegrepp och en didaktik för förskolan* (2019). *Forskning om undervisning och lärande*, vol. 7, nr 1, ss. 7–22.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2008). *The Playing Learning Child: Towards a Pedagogy of Early Childhood*, *Scandinavian Journal of Educational Research*, vol. 52, nr. 6, ss. 623–641.
- Pramling Samuelsson, I. & Asplund Carlsson, M. (2014). *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber AB
- Rosenqvist, M. M. *Undervisa med lek*. *Lärarnas tidning* 2011-09-27.
<https://lararnastidning.se/undervisa-med-lek/> hämtat 2019-09-23 kl 15.05
- Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2016). *Barns lärande fokus i kvalitetsarbetet*. Johanneshov: MTM
- Sheridan, S. & Williams, P. (2018). *Undervisning i förskolan – En kunskapsöversikt*
www.skolverket.se/publikationer?id=3932 Hämtad 2019-09-19, kl, 13:00
- Skollagen* (SFS 2010:800). Utbildningsdepartementet, Stockholm.
http://www.riksdagen.se/sv/dokumentlagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800 Hämtad 8 oktober 2019
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Thulin, S. & Jonsson, A. *Undervisning i förskolan – Om möjligheter att integrera förskolans bildningsideal med nya uppdrag* (2018). *Barn* nr. 3-4 2018: 95-108, ISSN 0800–1669 © 2018 Norsk senter for barneforskning
- Undervisning i förskolan – Att ha flera strängar på sin lyra*. Ifous rapportserie 2019:1. Stockholm, april 2019 <http://www.ifous.se/app/uploads/2019/04/201904-Ifous-2019-1-H.pdf>
 Hämtad 2019-11-19
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf>
- Vygotskij, L. S. (1995). *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos
- Williams, P. (2006). *När barn lär av varandra* (1. uppl.). Stockholm: Liber.

Bilagor

Bilaga 1

Intervjuguide

Hur länge har du arbetat som förskollärare?

Lek

1. Vad är din uppfattning om lek generellt?
2. Hur ser du på din egen delaktighet i leken?
3. Hur planerar du din leksituation?

Undervisning

1. Vad är din uppfattning om undervisning generellt?
2. Hur ser du på din egen delaktighet i undervisningen?
3. Hur planerar du en undervisningssituation?

Lek och undervisning

1. Vad är skillnader och likheter mellan begreppen lek och undervisning?
2. På vilka sätt har lek och undervisning förändras över tid?

Bilaga 2

Till förskollärare!

Förfrågan om att delta i en studie om lek och undervisning

Hej!

Vi är två förskollärarstudenter från Högskolan Kristianstad som ska skriva vårt examensarbete under hösten 2019. Syftet med vårt examensarbete är att studera vad begreppen *undervisning* och *lek* har för betydelse för pedagoger i förskolan. Vi vill synliggöra vad begreppet *undervisning* har för roll i verksamheten. Just därför riktar oss till förskollärare för barn i åldern 1–6 år. Vi kontaktar dig som förskollärare med förfrågan om du skulle vilja medverka i en intervju som vi beräknar kommer ta ungefär 30–40 minuter att genomföra. Vi antecknar och spelar in era svar. Intervjuer kommer att äga rum i Skåne län.

Din erfarenhet är viktig, då din erfarenhet som förskollärare kan ge oss studenter ny kunskap som är viktig för vårt arbete med verksamheten, barn och familjer.

Den information som du lämnar kommer att behandlas säkert och förvaras säkert så att ingen obehörig kommer att få ta del av den. Resultatet av examensarbetet kommer att presenteras för andra studerande (gäller förskolläraryrket). När examensarbetet är färdigt och godkänt kommer du som deltagare ha möjlighet att ta del av det genom att få en kopia av arbetet. Inspelningar av intervjuer och dokumentation kommer att förstöras när arbetet är avslutat.

Deltagandet är helt frivilligt och du kan när som helst avbryta din medverkan utan närmare motivering.

Vi frågar härmed om du vill delta i denna studie. Du svarar genom att svara på mejlet och skriva ”deltar” eller ”deltar inte”.

Ansvariga för studien är Helena Asamoah, Beheshta Abdul Malik, och handledare Marta Palla. Har du frågor om studien är du välkommen att höra av dig till någon av oss.

Med vänliga hälsningar

Helena & Beheshta

Student:

Helena Asamoah

Helenaasamoah.9610@gmail.com

Tfn : 0733405024

Student:

Beheshta Abdul Malik

Beheshtamic@gmail.com

Tfn: 0735 943970

Marta Palla

Handledare, universitetsadjunkt

marta.palla@hkr.se

Tfn: 044 2503242